د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ووایم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوڼکي دي

د کتاب نوم ــــــــــ د تحقيق په رڼا کښې

ليکوڼکے ــــــــــ مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ــــــــــ

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترونه

دخپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نور شه
دچا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښتون یم

میان وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیکے	مخ
١-	د تحقیق په رڼاکښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	٦
٢-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	٢٢
٣-	د سعید خټک یو شعر	٣٦
٤-	صدیق څوک دے	٤٦
٥-	ابراهیم څوک دے	٦٥
٦-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	٨٠
٧-	پښتو کښې رومبے منظوم طبّي لغت	٩٦
٨-	خوشحال خان خټک او حکمت	١١٢
٩-	فقیر جمیل بیګ (جمال خان رح) د شاعر په حېث	١٢٨
١٠	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	١٤٧
١١-	پښتو نثري ادب	١٩٠

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او دا دې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یو کړکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کږېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټول خوارې او ستړي په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورو ورو ګام اخستي وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوی شي چې هرې ناشونې ته دوړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق د لارې خنډونو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ورین تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړی دی چې د تحقیق د کار د ګران والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېنجي یو تکنیکي عمل هم دی د تحقیق کار هله کټور ثابتېدی شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولارو په رڼا کښې سرته ورسولی شي ځکه چې د تحقیق (دانه په کوټلي دېلونو، قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه وي) د یو محقق د ځېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظریو رد مقصد وي هغه نوې نظریې وړاندې کول غواړي او د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې نښکې را منځ ته کوي په څه موضوع یو تحقیقي کار چرې هم قطعي او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقیق سره همېشه نوې مسئلې را پېدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقیقي کار د ماضي په حواله د مستقبل د محققینو د پاره د یوې را بطې کار ورکوي د مره هم تکنیکي کار که چرې د تحقیقي رسمیاتو د پوره کوونو نه بغېر وکړې شي نو دا رنګ نوي او محققینو ته د دغې تحقیق د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې پېښېږي او یا ورته بېنجي او نه رسي او په نتیجه کښې د غه تحقیقي کاوش یو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زمونږ د پښتو په ادب کښې د تحقیق د لارې سواره ډېر لږ کسان دي او که چاپه دې صنف کښې څه کار کړے دے نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقیق د اصولو سره سمون خوري زمونږ تحقیق کارانو د سرکاري ادارو د پشتیبه او د لاس امداد نه بغېر په یو اځي سر او بشه په نېک نیتیه د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې یې مدون کړې او د پښتو ادبي تاریخ کې تیاره ګوټونه یې رڼا کړي دي. خو کم او زیات دغه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سیستمونو په کچه ډېره په ګرانه پوره ختلي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره سمون نه خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره پرې کره تړل لوکوټي ګڼل نه پرېوزي -

زموږ په تحقیقي ادب کښې د داسې غیر معیاري تحقیق ګڼې شالونه بیا موندل کېږي - زه دلته د دغې شالونو د یو په یو ذکر په ځای د دغې مقاله د مجموعي تاثر وړاندې کوم چې په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځینې خود وړاندې نه د یو ټاکلي شوي مفروضې په بنیاد په صرح طریقه ښه په منطقي بندۍ د پخوانۍ نظرېې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا رویه د دغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګڼلې کېږي ځکه چې تحقیق د نیستو نو تېرې نه منې - د تحقیق په لاره د زړو نظریو رد څه شې ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نیتي بنیادي غوښتنه ده - دغه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد ګرځي نو د څه مصلحت کوشش له څخه د ځغې نه ډېره د بنیادي اصولونه خلاف ښکاري ده -
په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که چېرې د انصاف په نظر او کتلې شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق دداسې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي -

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای سره ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره داسې کوم اصول منضبط کړي شوي دي چې د هغه د مره کلک او ډیر او دا دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه برخه یې را غونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که چېرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کېدې پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار د او سپې روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د غې رویې زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د ډېرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلې شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې آثار سنجول د و ختیو اهم ضرورت دې -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د
سرته رسولو، زموږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو
په معیار د سنجولو او نوې تحقیق د معیاري کولو د پاره
په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے. او دغې اهم کار
د پاره، داسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لېونۍ جذبه
تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي
تاریخ، د پښتو شتمن کلاسیکي ادب او دغې ادب ارزښتناک
آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي
شوي اصولو په کنټه پوره کېدو په بنیاد هر ځائے او هر چاته
قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې
ګنجائش نه پیدا کیږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو
څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې
تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه
لخېړه زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي
چې د زړه زور ئې هم بېخه زیات دے او هغه د غه توانائي د
تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف
کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب
اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري
تحقیقي ادب هم شتمن کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې
د خپل کول د نورو لیکوالو پشان ئې په یو وخت د ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسو پېړو کښي نه دي اېښي او په يوه خط د تحقيق، تنقيد شاعرۍ افسانې او ډرامې په توره کښي يو کې نه وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقيق ميدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ ئې په کال ۱۹۹۷ کښې د مياں حمد الله فقير خېل ديوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰ هـ نه تر ۱۲۹۰ هـ تر منتخبه اشعاره کړې ده مدون کړو او د تحقيق په اصولو يوه د خپلې يوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د مياں وکيل شاه د غه مقدمه که يو پله د مياں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنيادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پښتو هم رڼا غورزه وي چې د پښتونو د پاره ډېر زيات تاريخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښي د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني پورجلوتو ته رسېدلي دي او بيا په هغې کښي د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره ډېر شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په يو علم او فن دسترس پيدا کول ممکن شوے نه دے - د علم و فن د دغې خود و ورو د اوږدو له مخه، تخصيص د نن صبا د وختونو يو بنيادي ضرورت دے - يو هم خلق يو دوه علم، يا په مجموعي توګه ټول فن ته لاس نه وتو په عام د کار د پاره د هغې يوه برخه خوښه کړي او په هغې کښي ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په هغې ځلې جاري ساتي میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېږي ځکه هغه د تحقیق وتدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختګو په قاموله کښې د خپل
جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میاں کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او برسېره پرې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB BRANCH)
خوښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش د یو مېره نمونه ده
او اوس د اوده د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې څه ده چې د هغې
په اسویکونو کښې شپږ مضمونونه د سعید خټک یو شعر، صدیق
څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیث،
خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې بهیجې منظوم طبي لغت هم
د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري. میاں
وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته کنم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو ډېرې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیا د روښانو
د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي۔

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څه ډېره
د پاندې د نوستونکو مخې ته راغلي وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو راکړې وه څو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په پنځ پنځ کښې د یک لوست څه نور هنګامي کارونه هم راپېښ اکېدهٔ نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډېل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې د دنه تحقیقي هڅه زما د یک رختو پخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوئ او د حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې موده پورې سارا بشکله او په یو برخوردارانه احترام بنه په زغم زما د یک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زه نهٔ شم وېلے چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره ژور او په خوارۍ ډېکې علمي او تحقیقي کاوش د پېش ندکښې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څهٔ حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلے شم چې زما دا نیمګړے شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړهٔ ستړي مزل یو بې پیلوه منشه ضرور او منلے شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې تردې وخته لس تحقیقي ليکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو ليکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکراوشو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښه په ډاډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دی چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته په ډېر شو ځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په پخو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مشو کښې تر هغې هیڅ څه باک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوی نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې را غونډ کړي شوي کم او زیات تحول یکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نه دی راغلي نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوموړی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دی ابراهیم څوک دی او په پښتو کښې یو بې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پیشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوو نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخواني ادب تیاره کونجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوند نه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی یستګي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک تحقیق په دې انکشاف اړولږه دے چې د کریم داد ابن اخون درویزه د واصلت الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله چې نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنانې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپيلے شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيروتنه په ډاګه کوولو د اخون درويزه د اولاد ځني ثابت کړے دے -

"د سعيد خټک يوشعر" د سرخط لاندې په خپل يوه ليکنې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کار انو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نبغه په ردکوولو د قرائنونه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک دې شعر

خان که اطلس دا شعارو او دلي دي
د ده پو درپو ورو نو تو کي هم پښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دکه چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه درې ورونه ميان جميل بيګ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بيګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حيثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت مونږ ته نه دے راغلے خو زموږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنژدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشیر خان او میر باز خان د
شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره
د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت
دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق دد غې دوارو خوانو
نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل
کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو دد غې دوارو شاعرانو
د ژوند حالات او زمانه، د و ختونو په تیرو کښې ورک پاتې شوي
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله څیلونیکونو کښې
دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د څه کوتلې تحقیق په رڼا کښې دد غې شاعرانو د ځائے
ځائیدنې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
ویلي وکیل شاه وروبیے محقق دے چې د بر په شواهدو او
د خپل قام دد غې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي
هڅه د هغوي د کلام دداخلي شهادتونو په ډاډ که هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه
وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په
بنیاد ئې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب
محمد میاں جمید بیگ زامن دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو په ومبي منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې یېک کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې ورومبی منظوم طبتي لُغت دی او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړی دی څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوځه دی .

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ه تا ۱۳۱۱ه) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اودیګرام نومې کلي اوسید و نکی و د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دی، په څېل دې یېک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلي چې د کوم یېکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظریه مسله او نکتې را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کښې څنې داسې یېکونه هم شته د ذکر شوې مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه یېکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار یو معلوماتي یېک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نور هم وقیع شوی وو -

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناپې مضمون کښې د تحقیق د فن دیو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړې شوي دي ددې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخې پخپله هم ښه خبر دی او غواړي چې د تحقیق دلارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ'' د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میاں جمیل بېګ'' په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې . چې غوښه پیاتې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي -

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدروو لو کوشش کوو م د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پابنده داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نو معنویت او صنعتګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لے پیدا کوي او اهداف يې ګړو ډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کوولو په ځائے تحقیق ته پا ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ښې تیقرنے بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګر نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق که هر څو یو زړه سترے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول د ملاندې کوولو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر خېل ذ لمے دے، د تحقیق کوېچنه لاړ هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نورهم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د لیک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن اد فاتو په پر له پسې راوستو دا کوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته ور ورسا سي، کله ناکله د هغهٔ د لیک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې د دا خـــلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظریې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمیدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په رڼا کښې زهٔ بنهٔ په داد وئیلے شم چې میان وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه شېخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه اود هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدۍ هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په زد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د غه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو
او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت
او رښود نه ئې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په
دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې
د اخوند درویزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت
لرلو په ۹۶۵ه کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات
ئې هم را جمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند
هم وو په ۱۰۷۲ه کښې شهید کړے شو او په کانجو سوات کښې ئې
مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د دهٔ ډېر تصنیفات دي
چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې ئې
"الف نامه" زیات شهرت مونده له اخوند درویزه بابا هم الف نامه
لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم
هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روایاتي شاعرانو بنیاد
ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علي محمد
مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي -
اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده ئې د مخزن سره یو ځائے
کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او
محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې
او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه" په صفحه ۱۸۴ باندې
لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په یو بیت یا بیتونو کښې تشریح کوي د حروفو د غه ډول اسرارو ته توجه زل په ځینو مذهبي او عرفاني لارو کښې یو اصل ګڼل کېږي۔

د مثال په توګه مونږ دلته د کي یمداد د الفنامه د بیلو بیلو توکو حروفو دیو یو شعر نمونه ورکوو۔ لکه

الف:- اے طالبه الف یو ګوره له فیمه
د دې دواړو معنیٰ هیمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عین هغه عکس هوځ شه
ت توحید دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده
ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام لیکلے شوے دے د کي یمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې د ربو کسانو لیکلې یوه شرح د حاجي عبدالله (رح) قصوري "کلمات الوافیات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي (رح) مفتاح الدقائق ده او درېمه شرح د عثمان ده د دې دریمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب " د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې څه لیکي۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه روستو يې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړی دي د شرح په دې نسخه
کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پټې پورې را غلې ده
او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم را غلې او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړې
خو باور يې پرې نه يم -
روبیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم داسې لیکي -
موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې را غلي دي -
" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
په همدې اساس ما د شارح په توګه معرفي کړے دے
خو باور يې پرې نه يم -
روبیا يې دې عثمان باره کښې د خپل بل یو کتاب چې د کوم مخکښې
را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي
(روانښاد قاضي محمد عمران خان تیوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پاڼې کښې دا غلي " الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان "
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د گران زلمي
هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څهٔ لیکل وکـــړم
او کېدے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هېوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث اوگرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په د غه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب مغز پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پرې خپل مرام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول د سره و ټپلې شو چې د دې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صېب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې وا قعي عثمان د دې شرح شارح دے د دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پرو بېدے او ليکلو په کوم کښې چې دو ې یعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې د ا شرح او ليکلې شوه دو ې ليکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت ویقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه وازین باعلم ربانی شهباز لا مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمة رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را بر زبان افغانی بیان کرده وآن معنی ها حقائق ومعارف الاهی بودند وآن حقائق ومعارف الهی روشن وواضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برای آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید واین شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات واپچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شوې چې حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان" کوم الفاظ ليکلي او ګران هيواد مل صيب د دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د پس د واضحه شوه چې نه يوازې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا شرح ليکلې - سکه چې څنګه چې وړاندې شوي دي چې د کويټه اد دَ الف نامې دوه شرحې نورې هم شوې دي چې نومونه کلمات الوافيات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې چې د دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامید آنکه حق سبحانه تعالی مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه
وتعالیٰ که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب
انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل
حاصل کرده ووصل حق عبارت از گم شدن بنده درحق ....

ددې شرح سبب د لیکلو دادے چې په دې د خدای پاک پېژندنه
او د حق دنیا وه او دا هڅه دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو
او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي
او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي
او نورو خلقو ته دِ هم د فائدې او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه
ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د
ګران محترم زلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے
او که نه په یقین کښې بدلېږي هغه به دلته راوړم چې هغه
دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار
این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی
خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای
دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد
کند که حق سبحانه تعالیٰ از وی راضی شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائ په ځائ هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نورې معلومات موندل ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي څو ترکومه چې ما دا اوکتله نو نورې په کښې د شرح متعلق د عثمان خيل خيالات يک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحيم نه پس ليکي.

ای طالبه الف يو کوره له فيمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

د غه شان د دې شرح په پای کښې هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر يې په دې مضمون کښې راغلے ليکلی څو د لته د غه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئ خدائے شکر ادا کړي.

الحمد الله علی اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبی محمد سيد العالمين صلوٰة مُستَمِرَّةً باستمرار الله تعالیٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عثی را از دين غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سيد الکل مع الکل صلی الله عليه وسلم بعدد معلوم الله تعالیٰ و معدود الله تعالیٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیٰ تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد ـ

دا اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل صیب کوم اقتباس د توشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څهٔ لږ دېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحا فظ محفوظ کن عثمان ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د ژُ ترا" په ځاے "عشی را از دیدن" د غه شان په هغې کښې "و در هر دو جهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دو سراے" یک دے ـ

د غه شان د کتاب "لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نه دے لیکلے ـ

په دې شرح کښې د شپېږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي چې دد غې سرنامه دا رنګه ده ـ

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلہ عالیه قادری بر مجاہدات شاقه انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آ بحیات تند کوشش دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمائید ـ

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتراز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بودکه سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نېشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبد الحلیم بن عبد الله بن اخوند درویزهؒ اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتښې او دا شرح د ارواښاد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ځائے دا رنګه صلاو بړېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبد الحلیم زوی دے او د غه عبد الحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکهٔ موږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو موږ څه ناڅه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ ختمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي که موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نسکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې .روانښاد عبد الحليم اثر افغاني صيب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پير بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس کۀ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادديه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکۀ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکۀ کوم چه د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يادې په دوسره د کسان محترم زلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله وخوند درويزه په اولادکښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ده کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس د دې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځائے په ځائے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کويمداد په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهي ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهي ليکلې د پانو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې ډبل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانو کښې يک دي -

د دې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلي او لا تر او سه په دې ښه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري

د دې مقدمې په رڼا کښې موږ دا ويلے شو چې عثمان د دې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د ګران هېوادمل صيب د ورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحيح ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان د دې شرح نوم "وصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کويمداد الفتاحه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "وصلة الحق" په نومونو شرح معلومې شوې دا او د دې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدرمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۳ ه ش -

۳- هېواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ ع

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ ع

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ په پښتو ادب ته څه ورکړي دي په کښي د پره لويه برخه ده او په دغه کورنۍ کښي ډیر نوموړي شاعران ، لیکوال ، ادیبان ، عالمان زیږیدلي په هغې کښي د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال باباؒ مونږ ته ور په اشرف خان هجري ، عبدالقادرخان ، سکندرخان خټک ، صدرخان خټک ، ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال د ونه رو پروونه لکه فقیر جمیل بیګؒ ، د هغوی زامن محمد صدیق ، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نږدې زمانه کښي بلکه په دغه زمانه کښي هم په دغه خاندان کښي سعید خټک هم په شاعرۍ کښي طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے ، چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده . د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله را ئې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوی دے . او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړي . دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ . د سعید بابا حالات په تیارو کښي پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅه د قیاس په تله تللي او چې څه هم څهٔ ویکلي بس هغه سند ګڼلی شوي ـ حالانکه تحقیق ډېر ضرور دی چې د دغه لوی شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي کهٔ نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو ضروري چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے ـ کښې د غه شان به یې څوک د افضل خان خټک زوي یاده ګوي او څوک یې د څه بل څه ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د څه نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زر به یې د هغه زوي کړي ولې ډېر سر خوږ کړي چې لا دیوان به یې ګوري د بیل بیل شعر جائزه به یې اخلي د تحقیق په تله به یې تلي نو داسې بنهٔ نهٔ ده چې څه لوی شاعر یا لوی خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښیلي چې د افضل خان خټک زوي دې نو بس د هغه زوي شو ـ علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر یې د افضل خان زوے ترې جوړ کړي ـ سعید خټک سره هم د غه توبه اوشوه د افضل خان زوي یې کړو ـ ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوی ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د څه پېرچن حالاتو سطابق یې په قیاس سره ثابت کړي ـ

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے ـ

خان کهٔ اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نهی تهوکي هم بنکلي دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شپږۍ گنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د مثال په توگه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صیب لیکي -

د غه رنگ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې د دریو رونو نه مراد اشرف خان هجري ، عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک وي اگرچې د خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - گوهر خان هم شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې وړاندې دریو رونو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر درونډ گران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئ ۱۹۹۷ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجلۀ "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوړېږي په صفحه ۷۸ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان ورور دے په قام خټک او د افضل خان زوئے دے۔ سعید خان په یو رباعي کښې وائي۔

خان کهٔ اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونړو تړ کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروڼه سعید خان۔ علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري۔

دا خو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړې او کېدے شي چې نور هم پرې چا څهٔ لیکلي، تحقیق کړے وي او زما دَ نظر ورانددې نهٔ وي خو ترکومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نوکهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقیق نه روپه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوې لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري۔ عبد القادر خان خټک، سکندر خان خټک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان۔ سعید خان۔ کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان د یو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو خبره دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهې نو ملغرې خو به ترې را وباسي دده شعر متعلق زه هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصر شان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نه وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه څکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو دده شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو که زه خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې دده نه نوره ښه او دقیقه څېړنه اوشي او څه حقیقت مېدان ته راشي زه چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا ده چې اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا که چرته هم څه شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه څکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکه رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د ماسور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مې مشر کور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو بوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن " ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مړون ښېته ېکي او دغه شان نور شالونه هم د برښته زما د
دې شال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
لیکلے چې د هغې نه دیو واقعې یا څه تاریخي خبره سرګند یږي
نو د هغې نه مخکښې روستو هم هغه شاعر یا یکو نکے تړلے شعر
لیکي څکه چې د مخکښې روستنئے تابع وي اوس به ددې خبرې
په تتبع کښې ددې شعر وضاحت کوؤ او را ځي به یکو ددې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووېښلے شو.

ګران هېش خیل صېب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان سکندر خان ، خستے او دغه شان محترم رښتین
صېب علي خان ـ سعید خان کاظم خان مراد اخستے . حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه
ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي دغه دوه شعرونه
ځان له درج دي نهٔ تړې مخکښې څه واقعه یا خبره شته او
نهٔ روستو چې ددې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بیله لیکلې شوې رباعي ده په دې شان

خان که رطلس داشعارو اودلي دي
د دیو دریو رو نیو تي کي هم بنګلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور اوکړے شي نو ددې شعر په دوېمه مصرعه باندې نو ټول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر دهغوي دا شعار و صفت کوي او اکثرو دغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ یې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او موږ ټول یې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو دربو رونړو توکي هم ښکلي دي"

نه مراد ښنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو دربو رونړو" نه دغه مختلف الخیال نوموته ځځه توک لري .

زما په خیال خو دا داسې کېږي شي چې د سعید خټک "د دیو دربو رونړو" رونړو نه مراد د خوشحال بابا دونړه مراد وي نکه چې خوشحال بابا وایي -

> ~ یو مې سکه رور دے چې یې لار د حق نیولي
> دو رونړه مې نور دي یو په نم دوهم بې نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونړه شته چې دهغوي نومونه دا رنګ دي • د سکه رور نه یې مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دواړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه رونړه ئې مېړونه (ناسکه) دي چې يو ئې شمشېرخان چې مور ئې اصيره وه بل رور ئې ميرباز خان چې مور ئې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه. چونکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لوي د دغه خاندان دعلم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د ديو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محققينو د خان ذکر دے او ورپسې وائي "د ديو" نو په دې "د ديو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق و سباق نه پته لګي چې محققينو ذکر شوي سړي رونړه ياد وي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک. سکندر خان ختک ئې مراد وے نو بيا به ئې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه داسې ليکلي وو.

"د ديو د رپو زا منو ټوکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه ئې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې ئې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي. چې د منظومو شعرونو سره ئې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښشپړو حالاتونو کښې پښتو اکيډيمي کښې د دل تذکرة الاولياء. نورمحمد يه په نومو نوقلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او ميربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لا تر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه یې د "خان" د درې رونړو بیان کړے دے۔ او دغه شان
ډېر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراتهٔ دي او ښکاره یې نه۔ زما د دې تحقیق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقیر
جمیل بېګ۔ شمشېرخان(۲) او میربازخان(۳) مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان۔ عبد القادر خان۔ سکندر خان یا د خان نمسي علي خان۔
سعید خان، کاظم خان۔ او عجیبه خبره خو داده چې هر کله سعید
خپله شعر لیکي نو بیا وائي په دغه درې رونړو کښې ځان حسابه
وي درې رونړه خو یکار دي چې نور وے۔ سعید بابا په کښې نهٔ
دے شمار وائي چې شعر خو د هغه دے۔ دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه
یا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما دغه مراد وو۔ کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین
ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په تړون سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او روانښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۶ لیکي۔

محمد صدیق یو خوږ ژبے متي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ھ ق کال څخه وشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنیوی په کرینګ کښې ښخ دے۔

د ده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکوه دے چې مې یار دا غے راغے
زلال د وصال مې دوبار را غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتني اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم د دې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰ھ څوا وشا تېر شوے دے د پېښور څوا وشا وسېدو. بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحی حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موږ ته نهٔ دے ملاو شوے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اوليدل ددې نه معلومېږي چې دے يو جوشي او رند شاعر دے ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيان کړي دي -

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي د ديوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيټوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸ھ ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائ دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

د پښتو كتابونو پرليكه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه څنګه چې وړاندې شوي چې اروابناد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے نو اوس د غه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي نو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغه له ځاے ځایګے د کور نۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم نو دا هم ووایم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور درانهٔ محققین یو کوالږي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځے ښکاره کړي او اصل مرام ته او رسي دا چې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک د د غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے که خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ځوځ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورېښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه و ښلے او لیکلے نو هر کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو له کورنۍ زده‌ي فن نه وو قطعه ده نو د فقير بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعر و شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي . او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرګون
ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بيګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په دنيا کښې
صديق چې ديوان نري او چاپ دے د جميل بيګ (د جمال خان) زوی
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې ئې ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بيګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو خلور يې بيباني
وي راقم هم د جمال خان په تمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل ميان ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاؤ سره چاپ
شوے دے دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

تو له کورنۍ ددې فن نه واقفه وه نو د فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ور دے او دغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے دراقم د تحقيق په رڼا کښې
صديق چې ديوان ئې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوي
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې ئې ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراتهٔ دي دراقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل او فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاؤ سره چاپ
شوے ده دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه یې دا رنګه وو
محمد صدیق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهیم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)
محمد صدیق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه
پس د پلار د سجاده نشین وو مزار یې د خپل پلار د قبر د چار دیوال
نه په مغرب کښې ځان له چار دیواري کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پوهه عالم شاعر
صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد
کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران ورونه هم دده د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پوهه شاعران وو -

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هیواد
مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي -

دیوان صدیق :- ویونکي : صدیق - د تدوین کال نامعلوم
د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

یک دود ، ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا نور وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ او س دا ځو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځاے ځائیګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زېږېدنې نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هلکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
څور په شهزاده کا دغه تورخوني خیبر

وړاندې زۀ هلک وم چې پرې ډوب محمد امین شو
بنۀ بنۀ شهیدان وو ډېر مغولي شوې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے- د دې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي-

د هلک د کلمې تخته معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي- د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نۀ ده څوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ه ده نو کۀ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ه وي او کۀ چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه یې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کۀ چرې ۱۰۲۴ ه یې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده یې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۳۳ ه زمانه ترې را اوڅي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ ه کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښځې واده نه پس اکېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۴ ه لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ د شپږ غلو ېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۶) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالۍ وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوے دے -

دا نو يې وو د ژېږېدنې او زمانې حال او س گورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځان ځاېنگي باره کښې څه ليکي -

درېغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه واى په نو ښهر ملک يې مه واى اشغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون گورم
ترمجنون صديق بتر شته په نوشهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړه په نازې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نورې
د اناړو سرې دانې پښتنے نه شي
خداے وتاته کړې انارو کښې زيړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے. نو ددې نه معلومه شوه چې دا هم دغه صدیق دے کوم چې دَ جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا وراره دے ځکه چې ددوي کلے اکوړے او چشمې او خوا و شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګاروچې دغه هم دَ دوي جائیداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا واړهٔ کلي دي نو هر کله چې دا واړهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څنې یکوال او دوستوشکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصّع دَ افضل خان خټک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاریخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوې په تحصیل روان کړه.

ددې نه معلومېږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته ددهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکر ئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغفر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے د دغه شعر په وجه د اشتغفر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ زوي دے د افضل خان خټک د ناکرده او جګړه دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شتغفر په لور هم را غلے دے ددې صدیق اولاد د اشتغفر په شپېږ پاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم ځان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغفر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ه صرف په دې صدیق د اشتغفر کولے نهٔ شو دا چې خو د صدیق د ترهٔ زوي سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په د غه وخت وائي چې دے دغه وخت د وخت د آفریدیو علاقې جیناکور نومې کلي کښې وو چې د هغه ځاے نه افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکور وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکور یاد کړے نو نا۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

؎ همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ځې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ې شعر سره به څه کوو -

؎ تر مجنون صدیق بتر شته په نو ښهر

د لته یو ښکاره او واضحه ثبوت د صدیق د ځاے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

؎ چې د ذړه په راز مې نه پوهېږي څه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خداے د غورې

په دې شعر کښې صدیق د غورې ذکر کوي او د غوره هم د غـه علاقه ده سکه خو خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

؎ په تیراه په سوات په غوره دره در شـوم
بیا م کوم لوري ته تهٔ بیا ېږې اسمانه

او د غه شان صدیق د غورې د عـلاقې ذکرکیږ تشبیه د اباد و سره د انو سره کوي کومې علاقې ته چې غوره وائي یا چې کوم کلي په غوره کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۱۲۱۴ لیکي

خاورې ته نزدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرا ئې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهیٰ مشرق ته
دا توول ځایونه د خټکو په غوره تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفراز خان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پریس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کسرښې دا خلم -

کھوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېړو اوښې ر کوکښې) ګوګړې په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دده غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د یوخ نسبت د ورارهٔ او ترهٔ د هغه د یو شعر په د ښا کښې یکم هغه شعر دا دنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
کهٔ دا ستاسترګی را وچار یاسم ځان ستـه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي لهجه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په لهجه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دی د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامگار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامگار اوو ے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلې دي
د دیو درې روڼې تورې هم ښکلې دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراء په شیدا باندې
دا ادب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مړ، وته یې عرض دې ت انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دي مثالونو نه ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره سکه د هغهٔ د زامنو
په خان په شعر کښې اخلي نو رچاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال يې ياد کړے
خو چې د زامنو او ورېرونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې
د خپل سکه ورور جمال خان زوی صديق يې هم د خان په نوم ياد نه وي
د خپل خانداني رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوارۍ سکه په خپل يو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

توره شړې به ده يمه ننګ يمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پوهي شول پښتانهٔ چې پسې د غلي
ننګ وته يې شا کړه له مغولو غواړي زر
حق ورپښتنو دے که اوس بيا د ننګ د پاره
څوک په شهزاده کا د غه تورخوني په سر
رواني ي زهٔ هلک ووم چې پرې دوب محمد امين شو
بنهٔ بنهٔ شهيدان وو چې پر مغول شول پرې دبر
هيڅ نهٔ دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم يې د زمرې دے تر شمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ځنې که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه ګوره ګيډي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې رابښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد پښتـن

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکارې صديق هم د هغه پښتو غندنه کړې ده کومو چې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعرنه يې د هغه ځان لاني جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند ايمل شته نه خوشحال دريا شته
نه بنګي غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او د غه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستاينه کړې ده په دې حقله ځېړنوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوره شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شېدا شعارو استوول دي د شان د پاره د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کښې شي خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ښه دے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صديق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره يادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نوې ځه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صديق د قطعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعري که او کتے شي نو د صديق شعرونو نه معلومېږي چې صديق مريدي تصوف هم کړے وو يعني صديق ديو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي ئې اختيار کړې وه لکه دا لاندېني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه تريخي شکر دي
د صديق وښل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود

او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو، منازلو، د پیرۍ او مریدۍ او نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو سټر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق رنړا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئکه د پلار لوړ مقام لرلو.
ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نه دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستائنه يې کړې خپله علاقه او
کلي يې خوږه او هوښيار ښودلي دے۔ او د خوږې کسکښې يې ستائيلي
دي د مغلو بد يې وئيلي دي د خوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادرۍ شجاعت ستائنې کړې۔ او څنګه چې يې د ترهٔ
د ايمل خان او درياخان سره د صفوي د ميړنتوب په وجه مينه
ده نو د غه شان يې د ايمل خان - درياخان او خپل ترهٔ
خوشحال خان سره خپله مينه ښکاره کړې - د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفيانه اشعار يې هم وئيلي ژبه يې ختکواله ده که چرې د
بل خاندان سره يې تعلق وے نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خو معلوميږي چې د خپل ترهٔ په وجه يې
په شعرونو د صفوي رنګ زيات دے او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ ددې ټولو شواهدو نه معلومه شوه چې صديق
د جمال خانؒ (جميل بيګؒ) فقير بابا زوی دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او د صاحب ديوان شاعر صديق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تياره کښې دي نو په تېره تېره يې د دوي
حالات دا وه د صديق متعلق د راقم رائې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نورې معلومات
را برسېره شي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میان ګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحشیه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۲ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پریس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همیش خلیل شاهین برقي پریس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مونږ سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم څوک دے

ابراهيم څوک دے - د کوم ځائے دے - د چا څه دے - د کومې زمانې دے - دا يو څو سوالونه دي چې د دې پښتو شاعر په باره کښې پېدا کېږي خو زموږ پېښوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته د ومره سرخوږي ول نهٔ دي پکار بس خو پې د څېړنې د کتابونو پانړې د کول پکار دي - خبره دے که نور د علم تنگي پړې بيا اډانه کوي - حوالې د پاره بيا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم پې توکه يېکي د بتولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهيم باره کښې د مختلفو ليکوالو محققينو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اوليکم نو بيا که زهٔ د خپل تحقيق په رڼا کښې څهٔ ليکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي - په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهيم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظير" کښې راغلے دے - د پښتو شاعرانو د غزلو يو خطي مجموعه ده - يو انگرېز محقق "پادري هيوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کليد افغاني" د دې شاعر هم يو غزل را خستے دے د کليد افغاني په سر کښې د افغانستان د

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هنوي لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالو خان د غته ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغانۍ د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغانۍ کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په بارهٔ کښې نور څهٔ معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۹۳ء باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړهٔ"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغانۍ کابل چاپ صفحه ۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس کله چې صفي الله ختک د بانړې ملا د مصري بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي او ځکه يې صفي الله ختک په تېر وشوؤ عالمانو کښې ذکر هم اوکړو۔

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېنانه پس هغوي د ستر محقیق او ارشاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ لیکي۔

د شاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات د مشهور بزرگ پیر بړنده صیبؒ په اولاد کښې یو ډېر لوی عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د یخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے۔

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي۔

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پېروي کښې دے هر کله چې صفي الله ختک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې دده ذکر د تېر و شوؤ عالمانو په حیث سره کړے دے او د میاں صیب محمد عمر د چمکني زوې عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پېکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده ددې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ هـ کښې وفات شوے دے نو وښيلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې یک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرشده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ هـ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلي دي۔ قلمي ذخیره ئې په قبرو کلي کښې د فن ده لاندې یو غزل ئې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې د خپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې لیکي۔

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامي کښې مړ دے ـ حالات او ديوان يې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کليد افغانې په ذريعه يو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه ديو ښهٔ شاعر په حېث پېژنو ـ

~

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرېښکړے په ميدان کښې د عشق فرد يم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد يم
د يادداشت بهره به بيا مومم اميد دے
لکه تن چې شغول شوے په يادګرد يم
کهٔ مې سر او مال د يار په مينه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم ياپرې سرديم
تعلق هستې مې دواړه پسې شاکړه
جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم
دامن واخله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د يار په در کښې لکه ګرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
بوا هيم ځکه منت بار د اهل درد يم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

د افغانستان بل ستر محقق هیوادمل زلمي هم د ابراهیم باره کښې لیکي ـ

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بې نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال وی را ضبط کرده اند از وست ـ

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
ابراهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ ئې شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو ـ شاعر وو بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې ئې شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې د دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلے افضل رضا صيب په یو ځاے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځاے کښې د اثر صيب په وینا

۲ـ زلمي هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صب لیکلے دے.

البته ارواښاد جیبي صب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک د قدر وړ دے.

دا ځکه چې بې د خپل نظر په تله اوتلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړونکے نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم. او خپل دي یک ته حتمي نهٔ وایم. دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د زیاتېدو کوشش یو کول غواړي. او نوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکاخېل تالیف دي کښې ذکر هم شته میان انځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د ځینو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېرچل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړي راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درج شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به ئې -

میاں نځوکل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ په موښ ته یو لار ونیاڼي زموښ رهنماڼي به وکړي او بیا به موښ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زماني په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب بانړي دده او ددوي د خاندان لوې احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - نمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو بانړي په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ددې څخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر ليکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء پنځم ټوک کښې په دو مېنو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولياء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې ليکلې په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي دغه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده زما ددې مطلب دا دے چې دخو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانی روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوي محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې دکابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنام نهٔ دے د جمال خان بابا زوي دے لکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے دلته به زهٔ د خپل گران مشر میاں فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوې شجره نسب نه حواله ورکړم.

لس
د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي دیاد
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱. محمد ابراهیم ۲. محمد اسحٰق ۳. فقیر محمد صدیق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل)
ناشر: انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پر و مبنے ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې نظیر وکړ
بې تمثیل میان افضل گل او کلید افغانی کښې یادرې شیرزز کړے
دے گمنامه نهٔ دے گمنامه ځکه دے چې چا تحقیق نهٔ دے کړے د
فقیر جمیل بیگ رح جمال خان رح زوې دے ځکه یې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان بناغلے افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانړې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سېد و نکے وو د مصري
بانړې لږ. محل وقوع مصري بانړه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصري بانړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځاو شا
کلو کښې آباد دے - دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا
په مصري بانړه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري بانړه
او د غه ټول نزدې ځاو شا کلي ځو د هغوي ملکیت او جائېداد و

دلته به زهٔ د ثبوت په توګه د اروا ښاد ستر محقق عبدالحلیم
اثر افغاني صیب یو یک ته د لوستونکو پامرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتا نه" دے کښې لیکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم ده د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشهوران وو هم د پښتنه شاعران وو په شال کښې د "فقیر ابراهیم چشتی" سهروردي یو غزل داوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پرې پرېکړې په میدان کښې سکه فرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم څکه منت بار د اهل درد یم (۴)

هغوي یکي په دې غزل کښې مصرعه جریده د عشق په لارکښې روان فرد یم دا ښائي چې ابراهیم په مقام د فردیت کښې وو چې د فنا فی الله مرتبه ده چرته د مقام فردیت خاوند ابراهیم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ځکن افضل خان یې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صیب یک - د لته کښې اثر صیب هم دغه ابراهیم باره کښې مل شان لیکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتیجه رسېدلے وي چې هغه ځکښې تحقیق سمي نهٔ وو بلکه هرکله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپدو نکے دے نو دړې نه معلومه شوه چې دا ابراهیم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقیر بابا مشهور دے د غوثیت او قطبیت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ریویو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربيت کړے او دغه وخت کې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري کې هم د تصوف په رنګ ښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

ځې خبر په اسرار نه شي د هو هو
په هغو پېرو د هر ځا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زه کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره ځا پيدا نه ده
ښکاره وي د عمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نه شي براهيمه
مرچې زړې که په سل حمله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي
پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷ ع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عرشيان يې پرسش کا له فرشيانو
فرشيان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوی خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
آواز يو ترسله کا چې به څو څو
د ګوتې شاهين ياغي شو را به نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دې - دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک ، اشرف خان هجري ، کامګار خټک ، سعيد بابا سکندر خان خټک وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوې دي کوم چې دغه ټول ديوې زمانې شاعران وو - او ابراهيم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې ، يولې شوې دې -
په ټول تفصيلي بحث به ننوز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ هـ ده - د ابراهيم بابا زمانه ۱۲۰۰ هـ ليکلې شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولې کم و بېش د ۱۱۴۲ هـ د زمانې دې ځکه چې غزلې يې د يو بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن خټک د مسرې باندې اکوړې اوسېدونکے دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې څرنګه په یک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې ښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

١- رضا محمد افضل پروفیسر پښتو ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ١٩٨٤ء
٢- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ١٩٧٨ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -
۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء
۵- هېواد مل زلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء
۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور
۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -
۸- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوئ لوئ شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیاروکښې پټ دي دا برسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراتهٔ دي او د دغه خلقو سره ئې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوئ زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرڅهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار د خپل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

سیاسي علمي پر مختګ به نورا هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم وړکي شاعر ـ عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوی ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ور وړکي شاعر ـ عالم میاں محمد سعید دے یاشي چې اول په دې دنیا
دا پوه وچې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو
د یک یا ژبانې شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي ـ په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ایک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي ـ علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوی نامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ایک میب) درې نامن دوه چې د هغوی نومونه
دا درنګه دي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دا دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه :- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دو بل نوم شیخ عفان و چې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي۔

د دغه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د دغه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه :- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

د دغه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمیان شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکا صیب د دوئ باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه روښه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادربابا رح د ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ابک خېل میاګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان - شاعران ادیبان تېرشوي او اوس هم شته زموږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر - عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاګانو کښې خدائے بخښلے میان سپد رسول رسا ستر شاعر - ادیب محقیق - عالم تېرشوے ابک خېل میاګان تر لري لري علاقو کښې پراته دي -

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمنسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مېرزمان باباجمات واقع لونډ خوړ رود کا تهنگ نه تر لاسه کړي او مننه ئې کوم دارنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علی خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادرخان بابا معروف به ابک صاحب -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلی وو د زیږیدنې نېټه یې ۱۲۶۳ ه ق ده د میان محمد سعید کشرورور عبدالجلیل نومېده چې په ۱۳۰۲ ه ق کښې مړشوی دی د دغه شاعر- عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دي ګه دي -

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق -
میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې یې د غلام محمد اولاد نه وو او د نورو زامنو نه یې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېره وي د میان محمد سعید دوه بیباني وې- میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن یې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو- په زامنو کښې یې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلی په د غه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دي ګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمد - علي احمد - خیری - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دی - وغیره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځای ځایېږی - اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرې پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبې شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې دوې په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په دغه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندوپړ پس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم دربُم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ يې پورپي دے ژبه يې ختیکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میتره دے خط يې نستعلیق دے په توره سیاهئ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه يې په شنه سیاهئ لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب بیان حالاتِ خود" لیک دي وروستې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توگه به د لته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه گرداب ملک ننگرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې دوکي غلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات يې د را قم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته يې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوندې دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ورسره هم شته دې ډيرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

د کتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۸۵ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنبج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
ما یې لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لا ر څومنګې لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان را غې فرمان د رب متین
جبرائیل را غې په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په نښز د خدائے دهرنبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطلیګه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار نن په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي تامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ژ قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په " في الخاتمة کتاب د تاریخ " په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

ذړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوي ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوندې یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتونیشتم خلقه
هم سنه د هجرهسې نو نیشتم خلقه
دیارلس سوه څې دپا دپاسه دیارلس نو خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تور خلقه
په تور ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
و از کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بشکل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تللو سبب دا سې ېکي

چې کاروشه د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم الله وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځي آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غـــله دا سختة
په مابانډې یو زمان هم په څو وختة
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
را دوان شوم د خپل ملک .بجـــملي!
برابر دا نحل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلې شوم
وېرا شنا مې رسول خاص بـــهر د شهره
خه مـدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دېو جاعت باره کښې ېکي -

خاص په شـــهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ يې مشال د ښیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صافه سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناګنت ئې په کښې ستائیلے او په یو ډیر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پیش کړې
په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے لیکلي چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
لکه څوک چې په خر سور وي شرمیدلے
خدا ئے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
لکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هرځائے ویلاړ یم
د اسې ور نیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر نه پاتې کهد او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیک دے

که یو ا ځي په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دي چې په دیارلسمه هجري کښې يې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم وليکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکي لوی شاعر عالم په ۱۳۳۴ ق بمطابق ۱۹۱۵ ع کال وفات شوی او د کاتلنګ کلي په لويه هديره کښې خاورو ته سپارلی شوی لوی خدای دې جنتونه نصيب کړي امين دا دوه نوم ورکي شاعر. عالم میان محمد سعيد چې ما د تياروونه رڼا ته کړم هيله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

1- محمد سعيد ميان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه يک در ۱۳۱۳ هـ در کتب خانه ميان وکيل شاه فقيرخيل ساول ډهېر (مردان)

2- هېواد مل زلمی فرهنګ ادبيات پښتو (فارسي) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۷ ع

3- رفيع حبيب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ ع

4- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ ع

5- حليم ګل شيخ - مقامات قطبيه ومقالات قدسيه (فارسي) جنرل پرنټنګ پريس دهلي ۱۳۱۸ هـ

6- خټک افضل خان تاريخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند يونيورسټي بک ايجنسي خيبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء
نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پرېس
پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته د منظوم طبي لغت

پښتو کښې په مختلفو منظوم

طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په موضوع کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵، په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

س
کهٔ په سر دے شقیقه شي
پر د سترګو عقیقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پوره په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پوره کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترپوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندې ده او ذکوټې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلې چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے۔ دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلې شوې ده۔

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر۔ ډیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله " صدیق څوک وو " چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېږي او نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبد الله زویه

اے صدیقه! تحقیق بویه

اول رنځ ودارو زده کړه

دغه پسه ادویه کړه

هم دغسې یوه بله منظومه طب نامه د معزّالدّین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېره هېر شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې د دې معرفي کړې ده۔

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د وړکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے۔ د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتېنه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دعلاج د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه يې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تاته وایم زما رور
څو دي دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ څورې دهند وانې
د پسخې تا د اوږې
دا قاشه ده د خورما دا شارې
چې په خوراک يې ځوک راورې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې رقان د چا اسود وي
کړ قې جهار تر بې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمی هیواد مل په خپل کتاب "پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۷ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو ـ چې په علم طبابت پښتو ژبه کښې ډېر ښه ښه کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دارو ګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب د لته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې روښتے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم ویلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے اونهٔ مې چرته ذکر. په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې روښتے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته یې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو نکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښزو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دد ې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښه به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړو. نو موړنګ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلّغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې درا قم د مقدمې سره مدّون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمّل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمّل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمّل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و، هم د پښتو شاعر او عالم و - میاں تجمّل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس یې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم، شاعر،

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو دا سې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې دا سې یکي -

په سره چینه کښې روده
دے زما سکونت ګسوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه دا سې یکي

سن د هجر چې یاد بېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لږ اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر لوے ولي الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر باباے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا يې د خاقه او سرداري ژوند تېرو لو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سرداري - خاني ئې په نټه کړه او د طریقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهریار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل رویدار وو

دانوموړه د میان تجمل شاه فقیرخیل پېژندنه او س را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ یکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سرمحقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پرېس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرقوم کاتب په خط ۱۳۰۶ه ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقیرخیل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رو ښه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- میوو- سبزو ، ځناورو مرغانو - معدنیاتو ، کیاکانو نمونه په الفبائي پټه کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو دپاره د شفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه تولو څیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ډیرښکلي انداز سره بیکلے شوي دي چې د هغوی د شاعری معیار تری معلومیدے شي - هسې خو لغت ، فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میان تجمّل شاه فقیرخیل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره یو ډیر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص یې هم ور سره لیکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم ویلے شي . ددې کتاب شروع ورب یسر و تمم بالخیر - یا فتاح - الشعراء تَلاَ میمُ الرحمان ته پس بسم الله الرحمٰنِ الرحیم وَ ما توفیقي الّا بالله علَیهِ توکلتُ اُنیب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے -

*مفردات افغاني از تصنیف میان تجمّل شاه فقیرخیل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره یې کم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق یې د عرفان کړم
د خپل ذات یې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثل ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس د کتاب د لیکلو سبب بنایئ چې عنوان ئې دا رنګه دے -

در بیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب   د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه روره   تر خپل وس حاصل کړل کوره
په خپل ځاے باندې مقام شوم   له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره   یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو   چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستر ډېر محکم وو   د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض روره   ددې نه شو خوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه   چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وښیل   هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج   دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو   په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت   ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب   ما په ځان کړ زده واجب
زموږ ځاے کښې یو حکیم وو   ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان   کړو شروع واوره بیان

میزان ده ځکه ما خلاص کړو
رښتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه

ما به ځان ځنځه بېل ښکوونه

چې مېزان خلاصېدو رور ه

د پس لغات جمع شو کوره

ما وے پاتې ګران لغات شو

زده کول ئې ضروريات شو

يوسف زي کښې حکيمان وو

مشهور چې څوک عيان وو

مالا هر يو نه پرسان کړو

دوي په هر يو دا بيان کړو

دا لغات مشهور ګران دي

عربي - فارسي - يونان دي

دا پرېږده په ورانډې څه ته

زياتې ربړې مه کوه ته

زړه زما شو ډېر پرېشانه

ګورزېدم به سرګردانه

حکيم نه وه په دا شانے

چې کامل وي طب کښې جانے

نيت مې اوکړو د سفر

لازم شهر ته مې راېبر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو   هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو   ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو   مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته دېره شوم   پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو   ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو   هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو   طبابت زما کامل شو
را مات ماته مخلوقات شو   زوګ مې خوږ په هر تماشو
سائلانو راته سوال   تل کاوه په ډېر منوال
یو لغات که شي تیار   د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دې یاره   یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان   چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا یاد چې
یاده دي که څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه ورانشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګرېان دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخېل لیکلے او هغه تول حال یې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے . هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط یې واضحه نستعلیق دے تقطیع یې ۱۰.۵ سنتي میتر × ۷.۵ سنتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه یې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے - د دوهمې باب شروع دا سې کوي -

باب اول دربیان ادویه کهٔ حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دوه مینے معنی او خواص د آ ابارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یې د لته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې د دې کتاب په صفحه وباندې لیک دي -

ا- آ ابارزده !

آ ابارزده کسره دلبره   عربي ده لب شکره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره امو لیقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے نوم ئې بنگ دې ښهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي سوي مس هم د دنوم دي
دا هم سترګوله پکار دي ښهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس!

آ ابنوس لغت اے که دا شه زده کره نیک نفسه
په رومي کښې امکینس دي سیفا فیطوس یوناني نښ دي
په فارسۍ هندي کښې یاره پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے تویه وله یادې ګور دے
حار یابس دي زما روره په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه یادکړه ته په خوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه دمیاتجمّل شاه فقیر خیل دعلم او د حکمت اندازه په اسانه لګیدے شي چې دیو شي معنیٰ ئې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومي - هندۍ او پښتو کښې لیکلي - د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - دکتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو فکر مند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زۀ د فکر په دریاب   شپه او ورځ ووهمه غرقاب
فکر لوئے عظیم دریاب وو   زړهٔ زما غرق ناپایاب وو
مرجونیا غونډې ګرزان   ما کوڅو تیاره کښې جان
جګړې وون زما خوراک وو   دې کتاب ته مې پسخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس   ما پیدا کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند   وبښل کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش   طالبان دې د پر دلس
دې د طب په نیت روان شي   شروع او کړي حکمت خوا شي
چې لغت راشي ستوماڼ شي   له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت د دهٔ چې پر بڼ دي   شروع کړي کتاب کښې دي
بعضې لولي نهٔ پوهیږي   عبس تېول عمر کړېږي
دا لُغات دے دُر ګوهر   بلکه د پر دې ترې بهتر
په نامه د کردګار   دې قسمت په طلب ګار
حاجت مند چې نفع مند شي   مطلب بیا موهي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي   ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې را ته کړینه   شاید خدائے ما و بخښینه
دا له کړي خپل دیدار   د جنت بوستان دبهار
بس کړه میان تجل شاه تهٔ   فضل غواړه د الله تهٔ

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي.

څن د هجرت چې ياد برې

د يار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۴هـ)

شلور نور د پاسه دي نه

پس له دې د بس اوس وي نه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۴هـ کښې ليکلے - داوو په پښتو کښې رو مبنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحليم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرپرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کېدکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ر فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء

۷- د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ء

۸- مجله اباسین پېښور میاشتینه اکتوبر ۱۹۹۰ء پریس انفارمېشن دیپارتمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو دري میاشتینه اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور او کړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب د پاره استعمالیږي او دا معنې او خوبۍ چې په چا کښې موجودې وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي. حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نه ده. حکمت یو داسې لفظ دے چې ددې جوله ډیره ارته او پراخه ده لکه څنگه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي. چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل ددې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې ټول ژوند د حکمت او دانائې نه ډک وو. خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی - مصلح دی - خود شناس، مردم شناس دی - سیاستدان دی - سردار دی - د عمرانیاتو ماهر دی - پت پال دی - ننګیال دی - جنګیال دی - سپه سالار دی - د طب پوهان دی - د نباتاتو ماهر دی - د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی - د نازکو احساساتو خاوند دی - شاعر دی - عالم دی - د ښکاریاتو ماهر دی - پښتون نبض شناس دی - سماجي او اصلاحي غړی دی - فلسفي دی - صوفي دی - سیاح دی - مؤرخ دی - محقق دی - د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علومو نه خبردار دی - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او ځکه خو وایي -

ان حکیم ملّت افغانیان

ان طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ - د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وې - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي.

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او دا ټول علمونه هغوی مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوی دیوان په ژور نظر اوکتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي.

درست دیوان مې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان یې هم ګټلے او که په د غه ارخ غور اوشي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و هغوی نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي.

د حکمت وا ښل به وا ړم مختصر
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ مونږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج واخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څنګه

خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي

په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم

لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره

هیڅ یو مضمون هم غېر نهٔ دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او

څنګه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه

په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے

همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو

کنه شعر د پښتو وو غېر سال

نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو

دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او داد هغوئي د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترمیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعرې - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او مونږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکیم مونږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

ورکول توري وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا ښکیه د یوه خدا ے ده یاد توري
په جرګو مرکو نه شي کار تمام
که سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نه شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو يې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښه وزیر
که نه وي نه هغه وي
په ژوندون يې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت يې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه يې کم وي له چا څه غم لري
چې دا يې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا خو يې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيچرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ورد ے هغه به يار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او کهٔ غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت وکړې او هغه دې خپل کړې نو د حکمت دا نسخه ټې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېرولو تضمين به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بنياد دے
په بدي کښې څهٔ فائده کوم سود نه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کېږي
څهٔ حاجت چې رسوائي تر جنګونه
کهٔ پخپله د خپل ځان په بدي نهٔ يې
د مارونو په غاړه مهٔ منډه لاسونه
په خپلوانو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځنې تښتي په مسکونه .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص ستړګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه
درته وايم چې په کوم توکي به روښانه شي
چې د هر چا سره ښکېږي خوابونه
همېشه اوسه خوله پټه لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وپښا کانونه څه
لږ ډېر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې ځیر کړې و ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خېږ ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام کښې د نیکو نام کښې
د څوېدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځي غوږ زوږ په سخاوت

پټ

سر دې درومي مال دې درومي پټ دې نه ځي
د سړي د چارې ګل څوېږي په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که تونګي په خزانو د قناعت شې

رښتیا وېل

رښتیا کړه د هیچا نه مه وېرېږه
رښتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه ـ چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ چې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرهم پکار چې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري کسکرې یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دووونو په منفرد اندازکښې
ئې د زنځیرې په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق ستندرې چې وئیلې
نو هغه چې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وئیلې د فراق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرګنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

ـه چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

دا دې زده کړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړلو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا چې د احکمت حاصل کړم سبکې د باز غونډې څو يوشه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ـه چې وهل څوړل - څوړول کا نو رځه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوړې لره يوسي يا ميږے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګورې او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په د غه طب نامه کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کمانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو کان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه لهجه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تاج
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم کښې ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نو هر خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز موخپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ابدال په دا ځلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوے
کم ملا سیتے کا- کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون
د دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ـه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دې
د کوهي اوبه ضرور دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنې سړې خوړې اوبهٔ د سړې ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبهٔ ضرر
چې تودې اوبهٔ څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي کهٔ قوت او
طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کهٔ قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې تردا نه دارو نیشته معتبر
کهٔ ئې موږې اوږے ټرے ګبینه خوړه
خو په سود ئې خبر مسکره ځېل پرار

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې
د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کهٔ پر عمل پرې
روشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په
طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ
د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو
بیمارۍ - د نس خوږې بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - دَ
ناسور بیمارۍ او د بنځو او د سړو نورې پټې او ښکاره
بیمارۍ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي -
پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي
خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې داهم راښودلي
چې د هغه طبیب نه علاج مهٔ کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نهٔ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّى کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې دد ې خوبو مالک حکيم او طبيب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب داروکا درځونو

هر څوک هٔ موږ او ليکو او او وايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډېر مشکل کار دے ځکه دا ډېر وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غوندې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوشتل دچا دوس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه‍ دانا به پرې پوهېږي دناپوهو کارېږي نيشته
دا ورځې په بيان خوشحال ختک وئيلي

کتابونه

١- کليات خوشحال خان ختک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ١٩٥٢ء اداره اشاعت سرحد پېښور
٢- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ١٩٥١ء اداره اشاعت سرحد پېښور
٣- دستارنامه د خوشحال خان ختک ١٩٩١ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -
٤- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خليل ١٩٨٥ء پښتو اکېډيمي پېښور -
٥- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ١٩٦٦ء چاپ کابل -
٦- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ١٩٨٥ء پښتو اکېډيمي پېښور
٧- خوشحال و اقبال (اردو) مؤلف مير عبدالصمد ١٩٨٢ء عظيم پبلشنگ هاوس پشاور
٨- توريالے پښتون ١٩٧١ء پښتو ټولنه کابل
٩- خوشحال نامه ١٩٨٠ء اباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ
۱۱- مجــلهٔ پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپرېل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان (رح))

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه او کړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرخېله کورل پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول ترديې چې د پښتو ژبې يک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او وياړ يو دا سې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې ننه کړه بلکه تر ننه يې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بيان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نارې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ويل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په پېر اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره دد ې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کتلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه تن د خوشحال بابا د کورنۍ دیو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او دچا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر وکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره ده تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دور جمیل خان[رح] دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانډې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې توله نوموړ غلبه موندلې ده هغه ځکه چې دوي د دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوابي ته لته وډکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پیدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی[رح] غونډې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڼې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئیلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاں کان وئیلے شي دا قسم هم د دوي نسبے دے جمیل میاں د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ئیکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېڅنه
کتابو نه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې يې د خپلې کور نۍ بډېرغ جګ ساتلے دے او ډېرڅهٔ يې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې ليکلي او ويلي دي په فارسي ژبه کښې يې ډېر غټ غټ علمي کتابونه ليکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه يې په دا رنګ دي -

۱- دل تـذکرة الاولياء (۲) نور محمديه

دل تذکرة الاولياء تقريباً د پنځو سو صفحو درونه کتاب دے اوس اوس يې پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولياء ذکر دے دغه شان يې نور محمديه نومې کتاب چې تقريباً د څلور نيم سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ (شپږ ويشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل درېم کتاب يې د افغانستان په کابل ارشيف ملي کتابتون کښې د مناقب شيخ رحمکار په نوم فارسي کښې ليکلے چې اوس اوس يې د اسدالله شعور په سرېزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې يې د خپل مرشد حالات ليکلي - دا هم يو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه يې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې ياد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي يا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل يې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دده غه کتابونو نوموله دا رنګه دي.

۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالکين ۴- سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ هـ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دوئ د شاعرۍ متعلق د ډېر نه ډېر نه د افغانستان ستر محقیقینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر ځېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د ځېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته ئې اوليکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادیبانو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوئ ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په يک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان (رح) باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب - عالم او متصوف په حيث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدل دي
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۲۰۰۷ م ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې ټوټې ویلې دي.

ددې وېنا نه پس یې د فقیر بابا رجمکار خان، هغه منظومې ټوټې لیکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس وایو.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو رفارسی) د علومو اکېډمۍ افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي.

جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.

جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسی نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس چې د فقیر بابا (رحیم خان) دوه درې شعرونه یېکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښنوریونیورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو یو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي یو څو غزلې هم شته د غه غزلې زموږ د سیمې د اکوړي ګران محقیق پروفیسر محمد افضل رضا په خپل تالیف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښنور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمینو شاعرانو د کلام ګڼې خوبۍ شته فکر یې ژور او الفاظ یې خواږه دي۔

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ یې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې یېکلي ټپې یې د بېلې بېلې واقعې سره وېلي دي که هغه واقعات په تفصیل سره یېکم نو بیا به دا یېکل ډېر طوالت اوړي په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به یېکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روایات یې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو یې هم لکه صدیق بابا ظفر بابا محمد ابراهیم بابا وغیره په دغه میدان کښې د خپل توره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتیا کړې ده۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له ارخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې داغلې دله نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه دي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجا ړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو ستا ړې
بنا ئسته به چونې زلمي شو توري خاورې
بري پرتې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت څخه تېر به ې مخ ترې پټ کړې
وججرې وته ته یون کړې دحرا ړې
درسته ورځ سکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې سکه څرناړې
یو ذره د لاالله ویره سته شي
سته پوهېږم چې راجېوتې که کماړې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
راشه مه تو که په څېله بیره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي څو یو نه یو در ځخه نیشته
وچ لا شده سره سپین چي سپین ه اهار چي
سم له لاسه کار هس کوډ د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړي

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې دیدار لور وسته نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پیوت کوډن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندر نهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لیده ځې
تازه ګل چې په شمار وو هغه نهٔ دې
جمال ستا له مخه نوروته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و بېښتهٔ سپین سترګې تارېکې چینګې دارې
تهٔ لا ګورې خپل پردي په خبس نغارې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سته غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدا یا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موبږ په زور کسارې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نهٔ یادېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدّين په نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے څومره چې د دوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمي کښې موجود ده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي وراره کېږي د غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو دې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زمانې شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے د دې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په ډاګه ويلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او ويلے وي هر کله چې د دغه نړدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے.

وس را ځو هغه منظومو ته تو تو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو ويلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بیګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل کړ دونه

د دې شعر په باره کښې په تنګه شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده.

د غه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوې ولي الله اخون ځالاک بابا د خېل بنګو ځغه د دوما کافروسره جنګ وو نو په د غه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوویل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نه اخلي او نه یې څه پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي د ی د ے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بیګ کښې شمش الدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانې د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے دغه وخت کښې د تنګارو غرو نه ووچې د هغې سره لوې نخورونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر باباؒ خپلو زامنو د لنډۍ اخون احمد صیب چې ډیر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو وې فرمائیل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے او د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
ګودړهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره ذړهٔ بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بائیزي ه چې ډیر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدو نکے دوه د خوشحال بابا ا خښے دوه زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وا يې چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګئ ورکړي په مو وو قتلان خان چې د دوي رور وو د هغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووئيل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ډېره شوه ترقي يې اوکړه

وائي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبيدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه يې لوټلي وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بنديوان کړل او ټول مال ځان له يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا را غلل چې د صوبيدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتۍ) کښې سور پد و نو دا اشعار يې اووئيل -

ـه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدائے د پاره
فقیر دروي خدائے د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له چهار یاره

او هرکله چې ببرۍ ته سور شو نو داسې وائي۔

ببریه څه د خدائے په حکم
څهٔ به ظالم څهٔ به ددهٔ بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدائے يې وی مل چې بندیوان آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار رپېدل او ننګېدل او ټي بوټي يې شروع کړي تول مال حال او خلق يې ترې راخلاص کړل ددهٔ سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به يې ويل۔

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت وير دے
د غافل په صورت وير دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې يو وخت داسې راغلو چې باراني بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو راغلل چې خدائے پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه .

قحط سالي ډېره په زور ده
پړ پوښتلي کور په کور ده
باران دے ورو يسه
څوکړه کۀ نۀ وي نۀ وي
تنګارو باندې باران دے
فقير نن ورځ مهربان دے
و ارمان نيلي ارمان دے
وربندے نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوئي الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هر کله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وو .

موسۍ چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نۀ راکوينه

هر کله چې د لوئي خدائے پاک په عشق کښې به تړلې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو چغه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

به یې کړه دا شعر به یې ویلو -

هغه موزیان به دنیا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُکا
دا موذي تش لا پې کوي چې مېړنیمه

دا وه د دغه لوي ولی الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق څېړنه
چې دلته دا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران
ووَ بلکه د هغوي رور چې د معرفت لار یې خپله کړې او هر وخت
به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روایات یې چرې
هم مرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي یې ساتلي او دې
منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره
د فقیر تخلص یې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې یې استعمال
کړے دے لوي الله دې اوکړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او دیوان
او نور کتابونه د تیارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي
د دوي د پیدائش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال یې معلوم دے
د ابجد و په حساب یې دا رنګه دے

چون رفت از جهان این کرامت خدیو
به "جزق" اموز عالم "ا" غریو

ددې نه ۱۱۱۶ھ جوړېږي ځنې محققین یې په قیاس څخه زېږېدنه
۱۰۷۲ھ ښائي اولاد یې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کېږي چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته ئې مزار دے د پښتو خواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء درېم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو د تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ هـ ش -

۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۷ هـ ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه دژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ هـ ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ هـ

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شېخ رحمکار ادارہ اشاعت العلومؒ جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ء
۹- هېواد مل ز لمے فرهنگ زبان وادبيات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ء
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ء او اکتوبر ۱۹۸۱ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
دَ ماخذ اهمیّت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول. د یو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې ښځیله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم و ادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه او کړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځائګه وي او که ادبي که تاریخي ځائګه وي او که جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړ کېچن کاردے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ باسلي خپل مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د دوبېدو يره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر تل ته رسول وي او دغه ملغرې به د دغه تل نه راويستل وي نو هله به لامبوزن خپل مقصد کښې کاميابي مومي دا يو دړېخونو ناک او دلچسپ علم دے تر او سه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته يې ختمي نهٔ دے ويلے او نهٔ تحقیق ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي ـ د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په يو شاعر تحقیق کوؤ نو د هغه د زماني تيا کل د هغهٔ د ليک او د هغهٔ د شاعري په اندازه باندې ژور نظر اچول او بيا د تحقیق په قالب کښې اچول پکار دي د غه شان د هغهٔ شخصيت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه استوګنه و غيرهٔ د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د ليکو نو او کلامونو په رڼا کښې به يې رايې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد پيدا نهٔ شي نو بيا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصول وي کهٔ په هغهٔ نور چا په روستو زمانه کښې څهٔ ليکل کړي وي د هغې په رڼا کښې به رايې قائمول وي ـ په تحقیق د پراوے بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه ليکلې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي ځو د لته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کړل شي او جمع کړل شي چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله راې پيش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول شي د هغې ډير زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نۀ شي کيدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کاڼے ختمه - او نور لوازمات نۀ وي تيار نو عمارت نۀ شي جوړيدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خختې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر ويلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع ويلے شي - چې په انګريزۍ کښې ورته داړنګه تکي استعماليږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

د لته به لږ تشريح يا تفصيل يا نول پکار دي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي ماخذ کڼل کېږي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کوونکي یا نیکونکي په خپله لیدلي اورېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه او شي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د " بجے - یونس د بیتس " په وېنا سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

١- بنیادي مخطوطات:- په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزي ریکارډونه مرکې او نورې متفرقه څیزونه شامل دي -

٢- د مرکزي حکومت مطبوعات:- په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یاداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ مثال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهان همایون هما صېب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ٥٦ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړې دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي -

> "سید بلاقي په ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۶ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري او دا هم د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پیش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یانې قیمي سرکاري اطلاعات. ذاتي بیانونه. تصویري مجموعي وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې ډول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

„ دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو ده دا دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وېلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري “

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نه دے وېدلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا د وُو د ثانوي ماخذ مثال دے چې محققین د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس نیکلې وي نوم هم نه ورکوي بلکه دا سې تري ښکاري چې دا ده خپل معلومات دي دا یو ډېر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همامحمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ریځاو دودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پریس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیري تبسم ډاکټر " ادبي تحقیق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوه حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متي مناجات د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي د غه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدې شي چې په نظم کښې کوم خوږوالې او سرور دې هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولې شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلې شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولږځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هم خهٔ د نثر په ذریعه هم کېدې شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نهٔ ږرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موېي نو هغه د نثر په ذریعه کېدې شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دې په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائیدې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې مونږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدارو په وجه مونږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي مېدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه مونږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ئیکل ډېر ګران او دومره سخت بېي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په صـ۴ څهٔ داسې کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دہ اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وښلو - لیکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیڅه ئیقه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانئ او
آزادئ سره بیانولے شي نثر دے

د نورو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س کورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوه کتنې نومې کتاب تالیف د ستر
محقق ارواښاد عبدالحئ حبیبي د افغانستان د علومو اکېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څومره ساده او دلکش
وي هغه مفید وي -
۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دے -
۳- موسیو روزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم
کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې
او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه
ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا دی

۲- دوهم قسم ته خطابه یا وینا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وینا کانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو- غونډو محفلونو او ټولنوکښې کوي دا هم د نثر په قسمونوکښې شمار لے شي په لیکلو کښې کم او په وېلوکښې زیات وي-

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو- اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوهم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوهم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي -

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے . په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوروسته شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي موندلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷م) نه راوروسته شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثر کښې توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے تر دا موږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپ لے نهٔ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ھ خواؤ شا کښې تېر شوے دے. د قندهار سره نږدې په
ارغسان کښې او سپد و ځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتا
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په د غه
پاڼو کښې د شیخ بیټني، شیخ ملکیار، شیخ اسمٰعیل، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فرید الدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے څو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ګڼو په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز . تو ریال پیر روښان
عبدالله أرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ د اتړ پکتق ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو د دې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د د غه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر رو مبنے کتاب خیر البیان دے د دې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نو یو اځې بایزید روښان
د پښتو نثر د رد بعضې کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ د دې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السیر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان ، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نور پېښوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دې چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تګل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ ه

۲- د پښتنې صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نخوانۍ تذکرې د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ ه ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جایزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library